

QONUN USTUVORLIGI YOKI MANFAATLAR USTUVORLIGI

Muxammadiyeva Sevara Yolg'oshoyna

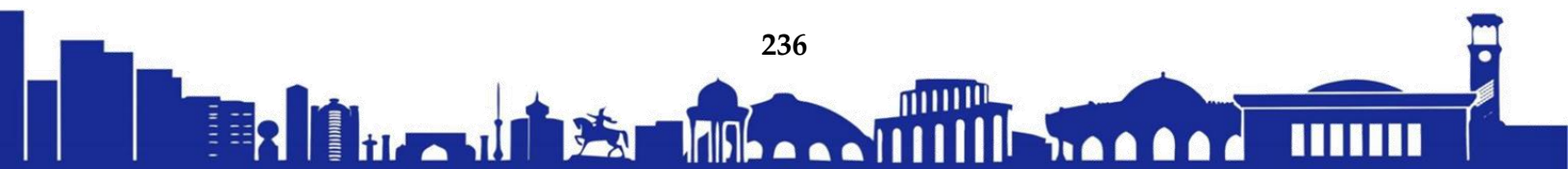
Surxondaryo viloyati Termiz davlat

universiteti Yuridik fakulteti

Yurisprudensiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy huquqshunoslik va siyosatshunoslikning eng dolzarb muammolaridan biri – qonun ustuvorligi (Rule of Law) hamda subyektlar (davlat, jamiyat, shaxs, elita) manfaatlarining ustuvorligi o'rtasidagi o'zaro nisbat, kollizion holatlar va transformatsiya jarayonlari ilmiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda qonunning mutloqligi prinsipi va real ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlar to'qnashuvi, huquqiy davlat poydevorini mustahkamlashda ijtimoiy adolat mezonlarini ta'minlash mexanizmlari yoritilgan. Muallif qonun ustuvorligini ta'minlash orqali xususiy va ommaviy manfaatlarning optimal balansiga erishish modellarini taklif etadi.
Kalit so'zlar: Qonun ustuvorligi, manfaatlar to'qnashuvi, huquqiy davlat, ommaviy manfaat, xususiy huquq, ijtimoiy adolat, legitimlik.

Abstract: This article provides a scholarly and philosophical analysis of one of the most pressing issues in modern jurisprudence and political science: the correlation, conflicting situations, and transformation processes between the Rule of Law and the priority of interests (state, societal, individual, and elite). The study examines the clash between the principle of the absolutism of law and real socio-economic interests, as well as mechanisms for ensuring criteria of social justice in strengthening the foundation of a constitutional state. The author proposes models for achieving an optimal balance between private and public interests through the lens of ensuring the Rule of Law.
Keywords: Rule of Law, conflict of interests, constitutional state, public interest, private law, social justice, legitimacy.

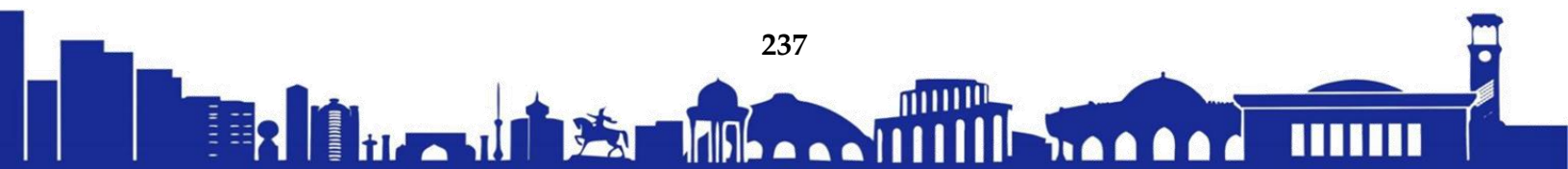

Kirish

Zamonaviy sivilizatsiya va davlatchilik taraqqiyotining hozirgi bosqichida huquqiy tizimlarning barqarorligi hamda samaradorligi bevosita "Qonun ustuvorligi" (Rule of Law) universal sotsial-huquqiy fenomeniga tayanadi. Biroq, jamiyat sotsiologik jihatdan turli qatlamlar, sinflar va guruhlardan iborat bo'lib, ularning har biri o'z moddiy, ma'naviy, siyosiy hamda iqtisodiy manfaatlariga ega. Shu sababli, huquq falsafasining fundamental dilemmalaridan biri yuzaga: Davlat va jamiyat hayotida qat'iy, barcha uchun majburiy bo'lgan keladi qonun normalari ustuvor bo'lishi kerakmi yoki muayyan davrda yuzaga keladigan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy manfaatlarmi? Tarixiy va zamonaviy tajriba shuni ko'rsatadiki, qonun ustuvorligi hamma vaqt ham jamiyatdagi barcha subyektlarning manfaatlarini mutloq qanoatlantira olmaydi. Aksincha, pragmatik manfaatlar ko'pincha qonun normalarini chetlab o'tishga, ularni o'zgartirishga yoki qonun osti hujjatlari orqali deklarativ maqomga keltirishga intiladi. Ushbu maqolada qonun va manfaat tushunchalarining ilmiy-nazariy genezisi hamda ularning huquqiy davlat qurish strategiyasidagi o'zaro dialektik aloqadorligi tadqiq etiladi.

Asosiy qism

1. Qonun ustuvorligi konsepsiyasining nazariy-huquqiy asoslari Qonun ustuvorligi — shunchaki normativ hujjatlarning iyerarxik jihatdan yuqori turishi emas, balki hokimiyatning cheklanganligi, inson huquqlarining daxlsizligi, odil sudlovning mustaqilligi va qonun oldida barchaning tengligi prinsiplarini o'z ichiga oluvchi kompleks doktrinadir. Jon Lokk, Sharl Lui Monteskyu va Albert Venn Daysi kabi mutafakkirlar asarlarida qonun ustuvorligi o'zboshimchalik va tiraniyaga qarshi asosiy qalqon sifatida e'tirof etilgan. Ilmiy nuqtai nazardan qonun ustuvorligi ikki xil yondashuvda talqin qilinadi: Formal (rasmiy) yondashuv: Qonunning rasmiy tartib-taomillarga muvofiq qabul qilinishi, aniqligi va hamma uchun ochiqligiga e'tibor qaratadi. Substantiv (moddiy) yondashuv: Qonunning mazmuni adolat, tenglik va fundamental inson huquqlariga mos kelishini talab qiladi. Ya'ni, har qanday qonun ham "huquqiy qonun" bo'la olmaydi.
2. Manfaatlar ustuvorligi sotsiologiyasi va xavflari Nemis huquqshunosi Rudolf fon Iyerig o'zining "Huquq uchun kurash" asarida "Huquq

— bu qonun chiqaruvchi tomonidan himoya qilinadigan manfaatdir" degan g'oyani ilgari suradi. Jamiyatda manfaatlar turlicha bo'ladi: shaxsiy manfaatlar, korporativ manfaatlar, milliy va davlat manfaatlari. Agarda jamiyatda "manfaatlar ustuvorligi" prinsiplari huquqiy cheklovlardan ustun qo'yilsa (ayniqsa siyosiy yoki iqtisodiy elitaning manfaatlari), quyidagi destruktiv oqibatlar yuzaga keladi:

1. Huquqiy nigilizm: Aholining qonunlarga bo'lgan ishonchi yo'qoladi, chunki qonunlar faqat ma'lum bir guruhlar manfaati uchun xizmat qilayotgandek qabul qilinadi.
2. Korrupsiya sotsiologiyasi: Manfaatlarni qonundan ustun qo'yish byurokratik apparat tomonidan qarorlar qabul qilishda qonuniylikni emas, balki shaxsiy yoki guruh manfaati (renta-seeking) ustunligini ta'minlaydi.
3. Barqarorlikning buzilishi: Huquqiy kamsitish sotsial guruhlar o'rtasidagi tengsizlikni oshirib, ijtimoiy portlashlarga olib kelishi mumkin.
3. Qonun va manfaat kolliziyasi: Konsensus va balans modellari Xo'sh, qonun ustuvorligi va manfaatlar o'rtasidagi mutanosiblikka qanday erishish mumkin? Huquqiy davlatda qonun — manfaatlarni bostiruvchi qurol emas, balki ularni muvofiqlashtiruvchi va muvozanatga keltiruvchi (balanslashtiruvchi) mexanizmdir.

Lobbizm va Qonun ijodkorligi: G'arb huquqiy tizimlarida turli manfaatlarni qonuniy maydonga olib chiqish uchun lobbichilik faoliyati huquqiy tartibga solingan. Bu institut subyektlarga o'z manfaatlarini qonundan tashqarida emas, balki qonun qabul qilish jarayonida parlament darajasida himoya qilish imkonini beradi. Proporsionallik (mutanosiblik) prinsipi: Zamonaviy konstitutsiyaviy huquqda davlat ommaviy manfaatlar (masalan, xavfsizlik) yo'lida xususiy manfaatlarni cheklayotganda, bu cheklov qonuniy va maqsadga erishish uchun proporsional (mutanosib) bo'lishi shart.

Xulosa

Ilmiy-huquqiy tahlillar natijasida quyidagi fundamental xulosalarga kelish mumkin: Qonun va manfaat dialektikasi: Qonun ustuvorligi va manfaatlar ustuvorligi bir-birini inkor etuvchi tushunchalar emas. Qonun o'z mohiyatiga ko'ra jamiyatdagi eng oliy manfaatlarni (tinchlik, adolat, erkinlik) himoya qiluvchi shakldir. Shuning uchun subyektiv yoki tor guruhlar manfaatining qonundan ustun qo'yilishi davlatchilik inqiroziga olib keladi.

Legitimlik asosi: Qonun ustuvor bo‘lishi uchun u jamiyatning ko‘pchiligi tomonidan e’tirof etilgan, ularning real ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlarini aks ettirgan bo‘lishi kerak. Aks holda, o‘lik qonunlar (dead laws) to‘plami yuzaga keladi.

Strategik maqsad: Demokratik islohotlar sharoitida bosh maqsad — barcha ijtimoiy qatlamlar manfaatlarini integratsiyalashgan, inson qadr-qimmatini va huquqlari oliy qadriyat hisoblangan sof huquqiy qonunlar ustuvorligini ta’minlashdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dicey, A. V. (1885). Introduction to the Study of the Law of the Constitution . London: Macmillan.
2. Locke, J. (1689). Two Treatises of Government . London: Awnsham Churchill.
3. Montesquieu, C. L. (1748). The Spirit of the Laws . Geneva: Barrillot & Fils.
4. Ihering, R. von. (1872). Der Kampf um's Recht (The Struggle for Law). Wien: Manz.
5. Rawls, J. (1971). A Theory of Justice . Cambridge: Harvard University Press.
6. Habermas, J. (1992). Faktizität und Geltung (Between Facts and Norms). Frankfurt am Main: Suhrkamp.
7. Saidov, A. X. (2010). Huquq falsafasi (Philosophy of Law). Toshkent: Adolat.
8. Xajiyev, A. (2018). Huquqiy davlat va qonun ustuvorligi prinsiplari . Toshkent: O‘zbekiston.
9. Raz, J. (1979). The Authority of Law: Essays on Law and Morality . Oxford: Clarendon Press.
10. Fuller, L. L. (1964). The Morality of Law . New Haven: Yale University Press.